

МАЛОВІДОМА КАЗКОВА ПРОЗА ЄВГЕНА ГРЕБІНКИ: ПРОБЛЕМАТИКА Й ПОЕТИКА

ІРИНА ТЕРЕХОВА

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів – Україна
lakshinska@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5630-5175

MAŁO ZNANA BAŚNIOWA PROZA JEWHENA HREBINKI: PROBLEMATYKA I POETYKA

IRYNA TERECHOWA

Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów – Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule omówiono podstawowe zasady rozwoju baśni literackiej w dobie romantyzmu ukraińskiego. Za pomocą metod genetycznych, porównawczych, typologicznych oraz analizy i syntezy udowodniono, że baśniowa proza Jewhena Hrebinki jest oryginalnym i nowatorskim zjawiskiem w literaturze ukraińskiej XIX wieku, którego specyfika artystyczna polega na syntezie cech opowieści magicznej i liryzmu, zasad moralno-dydaktycznych i folkloru. W opracowaniu przeanalizowano cechy problematyki i poetyki takich opowiadań autora, jak *Straszna bestia*, *Księżyc i słońce*, *Macocha i panna*. Ustalono, że baśniowe dzieła Jewhena Hrebinki stanowią całość artystyczną, zbudowaną na wspólnym modelu fabularnym i realizacji takiego rodzaju konfliktu artystycznego, który przejawia się w zderzeniu postaci pozytywnych i negatywnych.

Słowa kluczowe: proza, bajka literacka, romantyzm, fabuła, folklor, Jewhen Hrebinka

LITTLE-KNOWN FAIRY-TALE PROSE BY YEVDHEN HREBINKA: PROBLEMS AND POETICS

IRYNA TEREKHOVA

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv – Ukraine

ABSTRACT. The article considers the basic principles of the development of a literary fairy tale in the epoch of Ukrainian romanticism. With the help of genetic, comparative, typological methods, and methods of analysis and synthesis, it is proved that Eugene Hrebinka's fairy-tale prose is an original and innovative phenomenon in 19th-century Ukrainian literature, the artistic specificity of which consists in the synthesis of signs of magic story and lyricism, moral-didactic principles and folklore. The specificities of the problems and poetics of such stories by this author as *The Terrible Beast*, *The Moon and the Sun*, *Stepmother and Young Lady* are analyzed. It is determined that the fairy-tale works of Eugene Hrebinka are a holistic artistic unity, built on a common plot model, and on realizing the same type of artistic conflict, which is manifested in the clash of positive and negative characters.

Keywords: prose, literary tale, romanticism, plot, folklore, Eugene Hrebinka

В епоху українського романтизму жанр літературної казки був домінантним. Дослідниця Тетяна Бовсунівська слушно зауважує, що в той час істотно оновлюється жанрова система – укладається новий жанровий гештальт; стара система жанрів вже не задовольняє романтиків формою наслідування, тому вони синтезують нову. У цій системі жанр казки, так само як і пісня, легенда, балада, бувальщина, фейерія, закляття, має джерелом свого походження фольклор і міфологію [Бовсунівська 2019: 8].

На початку XIX століття народна казка зазнає своєї модифікації, перетворюючись в якісно нову жанрову форму. Змінюється також її змістове наповнення: на казку „не дивляться вже як на забавку, а укладають у неї часто серйозний зміст” [Чижевський 2003: 410]. Інтерес до народної творчості зумовлений передусім літературно-естетичною доктриною романтизму. У цей період переосмислюється сприйняття навколишньої дійсності та ролі людини в світі. Глибина почуттів, необмежена фантазія, свобода думки витісняє класицистичні принципи розуму та впорядкованості. Саме тоді створюється інша форма реальності – уявно-фантастична, тому жанр казки органічно вписується в світоглядну систему нового часу. Літературознавець Євген Нахлік слушно зазначає: „«Казковість» – одна з властивостей романтичного художнього мислення. Його прихильниками вона часто трактувалася в широкому розумінні – як фантазія, поетизація, вигадка” [Нахлік 1988: 165].

Українські романтики при відтворенні нової реальності активно користувалися фольклорним матеріалом. У тогочасній прозі інтенсивно почав утверджуватися жанр літературної казки. У своєму розвитку цей процес мав кілька стадій. На початку автори займалися переважно збиранням народного матеріалу, його систематизацією, записом і подальшою публікацією. Прикладом тому є збірка Петра Білецького-Носенка *Сказки на малороссийском языке* (1812). Далі починають з'являтися літературні казки, які за своїм змістовим наповненням нагадують народні. Однак у своїй художній структурі вони вже містять елементи авторської перебудови (літературно оброблена казка відомого українського фольклориста Михайла Максимовича *Марко Богатий*

(1834), збірка казок Осипа Бодяньського *Наські українські казки, запорожця Іська Матиринки* (1835) та інші). Остання стадія розвитку літературної казки – це новостворені фантастичні сюжети, які відображають авторську візію: казкова проза Григорія Квітки-Основ'яненка (*Ведьма*, 1837; *Підбрехач*, 1843), Пантелеймона Куліша (*Циган. Уривок із казки*, 1841; *Півпівника. Гішпанська дитська казочка*, 1861), Миколи Костомарова (*Торба*, 1843), Олекси Стороженка (*Скарб*, 1861; *Три сестри*, 1863).

Вагомий внесок у дослідження розвитку романтизму, зокрема у вивчення становлення його жанрової системи, зробили як вітчизняні літературознавці (Михайло Яценко, Дмитро Наливайко, Василь Івашків, Євген Нахлік та інші), так і зарубіжні (Марія Яніон, Дорота Сівіцка, Стефан Козак та інші). Попри численні наукові розвідки, присвячені прозі XIX століття, маловивченими так і лишаються тексти багатьох літературних казок: твори Євгена Гребінки (*Страшний зверь*, 1835; *Месяц и солнце*, 1837; *Мачеха и панночка*, 1838), Хоми Купрієнка (*Відьмач*, 1840), Якова Кухаренка (*Вороний кінь*, 1862) тощо.

У нашому дослідженні хочеться особливо акцентувати увагу на казкових оповіданнях Євгена Гребінки, які тривалий час перебували в забутті. Літературна постать цього прозаїка-романтика була об'єктом досліджень Сергія Зубкова, Ніни Крутікової, Людмили Задорожної, Юлії Сироти, Ольги Новик та інших. У їхніх роботах казкові твори автора не здобули комплексної оцінки, оскільки аналізувалася в загальному контексті творчості автора. Варто відмітити, що оповідання Євгена Гребінки *Мачеха и панночка* багато років знаходилося поза увагою літературознавців. Спробу його художнього аналізу здійснено вперше в 2014 році дослідницею Ольгою Новик.

Мета нашої роботи – з'ясування художньої специфіки казкових оповідань Євгена Гребінки. Зазначена мета вимагає вирішення низки таких завдань:

- розглянути основні принципи розвитку літературної казки в епоху українського романтизму;
- визначити риси спільної сюжетної моделі казкових оповідань Євгена Гребінки: *Страшний зверь*, *Месяц и солнце*, *Мачеха и панночка*;
- проаналізувати особливості композиції та образної системи в казковій прозі автора;
- довести оригінальність художнього феномену казкових оповідань Євгена Гребінки.

Методи дослідження: генетичний, порівняльний, типологічний, методи аналізу та синтезу.

Казкова проза Євгена Гребінки відзначається своєю оригінальністю та художньою своєрідністю. В її основі поєднуються морально-дидактичні принципи і фольклоризм, ліризм і ознаки чарівного оповідання. Зауважимо, що тут „спираючись на готові моделі, вироблені в процесі міфотворчості (зокрема, символічний характер образу в міфі, наявність фантастичних персонажів

і ситуацій), романтична «казка» вступає в мінливу дійсність, у якій діють гротескні образи-персонажі (фантастично-гротескний світ, поєднання в персонажі людського і звіриного, відчуженість героя від людей, роздвоєння його особистості тощо), і набуває параболічної структури» [Історія української літератури XIX століття 1995: 280].

За авторським визначенням оповідання *Страшний звір* (1835), *Месяц і сонце* (1837), *Мачеха і панночка* (1838) є народними переказами. Однак за своїми художніми параметрами, змістовим навантаженням вони відповідають жанровим характеристикам літературної казки. Спільною для казкової прози Гребінки є її проблематика, зокрема реалізація комплексу проблем морально-етичного змісту: злочину і покарання, добра і зла, чесності та підступності, правди й кривди.

Казкові оповідання Євгена Гребінки пов'язані між собою вибудованою спільністю сюжетної моделі. У їх змісті первинною є проблема родинної дисгармонії, спричинена заздрощами одного з персонажів. Почуття заздрості постає рушієм художнього конфлікту. Предметом нелюбові, як правило, виступають абстрактні поняття: краса (*Мачеха і панночка*), батьківська любов (*Месяц і сонце*), багатство (*Страшний звір*) тощо. Руйнівне почуття заздрості у творах Гребінки набуває масштабних обрисів та переростає в бажання вбивства. Далі настає кульмінаційний момент, після якого відбувається покарання кривдника та торжество сил добра.

Художній конфлікт оповідань українського романтика будеється на зіткненні позитивних і негативних героїв, внаслідок якого позитивні отримують перемогу за допомогою чарівних помічників. Проаналізуємо реалізацію такої сюжетної моделі на прикладі казкових творів автора.

Страшний звір – найперше оповідання Євгена Гребінки, надруковане в 1835 році в альманасі *Осенний вечер* (Санкт-Петербург), згодом воно увійде до збірки *Рассказы пирятинца*. Дослідниця Людмила Задорожна називає його „оповіданням-казкою” [Задорожна 2000: 92]. Відповідно назві головним героєм має стати таємничий і страшний звір, однак у творі основне змістовне навантаження містить не сам образ, а його художня функція – викликати страх у реципієнта. Варто наголосити, що страх становить основний композиційний компонент оповідання Гребінки. Спочатку страх виникне у старшого брата перед дивовижним звіром, потім він трансформується в страх вбивства рідної людини. Після скоєння злочину з'являється страх викриття та осуду. У кінці твору – страх покарання, що перетворюється в страх смерті.

Казкове оповідання Євгена Гребінки *Страшний звір* має драматичний сюжет. Композиційне обрамлення твору складає інтригуючий зачин про уславлення стародавніх часів. Початок твору відповідає традиційним канонам казкової прози:

В давние времена, когда люди были добрые, земля плодороднее и по белу свету много таскалось колдунов, оборотней, ведьм, упырей и всякой болотной лесной сволочи, – в те времена, в стороне казачьей, в Малороссии, на берегу Удая широкого, жил казак богатый, Иван добрый человек [Гребінка 1980: 218].

Козак Іван мав двоє синів і доньку, жив спокійним і розміреним життям. Однак домашню ідилію порушують відвідини дивного та страшного звіра-вепра, який починає спустошувати садибу господаря. Це становить зав'язку твору. Іван наказує своїм синам вполювати звіра, а винагородою для переможця-мисливця стане половина спадку. Спочатку старший син відправляється на полювання. Однак вбити вепра йому не вдається. Під дією чудодійних чарів він засинає. Згодом до справи береться молодший брат. У той час старшого ж починає долати страшна заздрість, оскільки він припускає, що брат зможе вполювати звіра. Щоб стати переможцем та оволодіти батьківським спадком, він наважується на відчайдушний крок – вбивство. Задля здійснення своєї мети старший брат бере гостро наточену сокиру.

Образ молодшого брата різко протиставлений старшому. Він поєднує в собі риси праведного християнина та відважного козака. Тому, на противагу своєму братові, не бере із собою ніякої зброї: „Твердая вера в провидение, мужество и проворство казацкое да петля арканная – вот было его оружие” [Гребінка 1980: 220]. Молодшому брату вдалося приборкати вепра. Проте той починає вводити в спокусу мисливця. Одразу стає зрозумілим, що в образі страшного звіра постає сам чорт, який здійснює різноманітні перевертання: то „девушкою чорнобровою, предлагал свои прелести; то немцем-искусником, на ножках тоненьких, показывал часы с курантами, и серные спички самопалительные, и всякие диковинки заморские; то жидом-арендатором рассыпал золото светлое и камни самоцветные – не помогли лукавому ни сила, ни хитрости” [Гребінка 1980: 220]. Герой переміг вепра, однак перемога коштувала життя. Заздрощі з приводу чужого тріумфу провокують старшого брата на вбивство. Згодом алюзії гребінчиного сюжету з'являться в російськомовному *Перекатипале* Григорія Квітки-Основ'яненка (1840), де так само потяг до грошей і заздрість будуть головними в здійсненні злочину.

В оповіданнях Євгена Гребінки та Григорія Квітки-Основ'яненка відображено психологічний стан вбивці (згодом це стане новаторською рисою української прози середини ХІХ століття), проте саму картину вбивства тут не відтворено. У тексті вона постає як констатація злочину. Спільним для двох оповідань також є те, що пейзаж відтворює психологічний стан злочинця і свідчить про саме вбивство, зокрема в *Страшном звере* говорить так:

В душистых кустах крылась смерть храброго. Шумя, приняли победителя ветви зеленые в свои объятия; он утонул в кустах калиновых. Жалостно что-то застонало в тенистой зелени, и по небу чистому покатились звездочка ясная... [Гребінка 1980: 221].

Старший брат привласнив здобич собі, про вбивство ніхто не здогадався. Важливим у структурі художнього твору є образ-деталь – диво-сопілка з болиголову, яка розкаже про справжнього переможця та істинного злочинця (у згаданому творі Григорія Квітки-Основ'яненка це степова трава – переко-типоле). Образ сопілки з болиголову має фольклорне походження. Він є ідентичним калиновій сопілці з народної казки про сестровбиство. Диво-сопілка виконує функцію чарівної помічниці, за допомогою якої вбивця отримає належне покарання. Коли батько дізнається про злочин старшого сина, він вижене його з хати, залишивши наодинці з душевними муками сумління.

Покарання буде довгим і тяжким: божевільний, він блукатиме світом, а у кінці надра аду „с хохотом радостным” [Гребінка 1980: 224] поглинуть його душу. Отже, кінцівка оповідання Євгена Гребінки має просвітницький характер. Вона описує муки грішника як результат Божої кари за вбивство. Варто відзначити, що тут „міфологізація побутового матеріалу розкриває алогічність реального життя” [Історія української літератури ХІХ століття 1995: 280].

Продовження інтерпретації мотиву братовбивства вбачаємо в іншому казковому оповіданні Євгена Гребінки *Місяць и сонце*, яке також увійшло до збірки *Рассказы пирятинца* (1837). Літературознавець Сергій Зубков відносить його до поетичної казки [Зубков 1962: 106]. В основі заголовку твору покладено народне космогонічне уявлення: переповідається казкова версія походження місяця – „козацького сонця”. Центральною сюжетною лінією є протистояння сестри та брата. Художній конфлікт спричинений заздрощами сестри з приводу виявлення батьківської любові, що згодом переростає в бажання помсти.

У *Місяць и сонце* відповідно до народноказкових традицій відбувається зіткнення сил добра і зла, причому кількість прибічників добра переважає. На допомогу братові приходять такі чарівні помічники, як Доля, Сонце, Вернидуб, Вернигора. Натомість підступні наміри сестри втілює один тільки змії. Зазначимо, що в казковому оповіданні Євгена Гребінки добрі вчинки здійснюються за рахунок чарівних предметів – щітки та хустини.

Художня дія відбувається досить стрімко, крім того вона виразняється елементами містичних перевтілень, зображенням обрядів чаклунства. Ви-світлено також авторську думку про залежність людини від долі, яка у творі Євгена Гребінки постає в образі прекрасної зажуреної дівчини: „Ее светло-русые кудри небрежно бежали по плечам, на них был накут голубой веночек из васильков. Она сидела под ивою, склонясь к ручью, и слезы, как зернистый жемчуг, катились по ее розовым щекам в воду” [Гребінка 1980: 225]. Доля намагається вберегти та попередити Івана про злодіяння рідної сестри, тому в тексті вона з’являється тричі. Колоритні також образи Вернидуба та Вернигори, які є традиційними „мандрівними” образами. Їх ми зустрічаємо

в таких українських народних казках, як *Котигорошко* і *Козак Мамарига*. Маючи неймовірну фізичну силу, вони з легкістю допомагають протистояти жорстокому та підступному плану сестри.

Головні образи *Місяця* і *сонця* досить полярні. Іван, син козака Правди, наділений неймовірною вродою та моральними чеснотами, його ж сестра – страшний перевертень, яка за допомогою чарів викликає демонічні сили. Досить моторошним є епізод твору, коли здійснюється підготовка до вбивства брата. У цей момент сестра з прекрасної дівчини перетворюється на потворну відьму. Для втілення злодійського наміру вона гостро наточує ніж, до того ж цей магічний ритуал супроводжується промовою прокльонів. Своїми відьомськими чарами вона здатна також привернути до себе сили зла. Ілюстративним в цьому плані є сцена, коли опівночі на кургані вона починає варити чаклунське зілля, в якому потім з'явиться дракон-змій. (Зауважимо, що у тексті твору сестру також названо потворною змією в людській подобі). Цікаво, що змій в оповіданні, як і сестра, є перевертнем. Він може обертатися на магічні предмети: пилу та сокиру, за допомогою яких відьма долає всі перешкоди на шляху переслідування. Це становить кульмінацію твору. Розв'язує конфлікт між братом і сестрою образ чарівних важелів, на які за порадою Сонця стають обидва персонажі. Сестра опускається донизу та гине під землею, а брат піднімається догори та перетворюється на небесне світило – Місяць. Отже, зло є покараним, а добро винагороджується сповна. Морально-дидактичний висновок просвітницького характеру, висловлений Сонцем, свідчить про всепереможність добрих сил. Закінчується казкове оповідання *Місяць* і *сонце* уславленням козацтва та їх „козацького сонця”.

Тема родинного вбивства, спричиненого заздрощами, продовжена і в казковому оповіданні Євгена Гребінки *Мачеха* і *панночка*, надрукованому в журналі *Современник* у 1838 році з редакційною приміткою:

Поэзия, не умирающая в народных преданиях, соединяет племена, составляющие некогда одно целое. У славян, рассеявшихся ныне по всему юго-востоку и частию северо-западу Европы, есть множество общих преданий, которые сближают их, несмотря на пластическое и даже религиозное их разъединение. Помещенная здесь статья напоминает читателям прелестную сказку Пушкина *О мертвой царевне*. Он ее заимствовал из чешских преданий [Гребінка 1980: 548].

Зазначимо, тут автор використав „мандрівний” сюжет про сплячу красуню, що свого часу творчо інтерпретували Шарль Перро *Спляча красуня* (1697), Вільгельм і Якоб Грімм *Спляча красуня* (1812), Білосніжка (1812), Олександр Пушкін *Казка про мертву царівну та про сімцих богатирів* (1834) та інші. Схожість сюжетної лінії в оповіданні Гребінки з указаними казками незаперечна. Однак український письменник-романтик створив цілком новий і оригінальний твір, який до того ж позначений особливостями національного колориту.

В оповіданні *Мачеха и панночка*, як і в попередніх казкових творах Євгена Гребінки, реалізується однакова сюжетна модель. На початку відтворено родинну дисгармонію. Мачуха починає заздрити вроді та молодості своєї пасербиці. Заздрощі оволодівають настільки, що вона намагається вбити дівчину. Панночку відвозять до лісу, де з'являється відьма, яка за допомогою чарівного кільця її присипляє. Сон триватиме п'ятдесят років, поки в цьому місці не опиниться козак Черноусенко. Він врятує дівчину, знявши з руки відьомський перстень. Закінчується казкове оповідання весіллям молодят і смертю мачухи. Отже, в основі твору покладено протистояння сил добра і зла, де добро, як і в інших оповіданнях письменника, всепереможне.

Краса стає ключовим концептом у розгортання конфлікту в творі. На початку оповідання Євген Гребінка із захватом змальовує образ своєї героїні. Відтворюючи вроду дівчини, автор акцентує увагу на її чеснотах, передусім на доброті та духовній чистоті:

Когда она пела – соловей умолкал в роще; махровый красный мак бледнел перед ее красотой. Бог наградил пана дочерью-красавицею. Видно по всему было, что это божий дар: чем больше смотришь на нее, тем больше хочется смотреть. Она была такая ненаглядная, как серебристая луна, как море широкое, как высокое небо [Гребінка 1980: 312].

Спільним для казкової прози Євгена Гребінки є образ козака. У *Страшном звере* – це козак Іван та його сини, в *Месеце и солнце* – козак Правда та син Іван. У *Мачехе и панночке* образ козака вжито тричі. Спершу з'являється козак Макар, якому мачуха доручає відвезти панночку до лісу та вбити. Однак він не підтримує підступних намірів, оскільки ті суперечать канонам козацької моралі: „она думала, что казак может поднять руку на такую добрую, молоденькую девушку; видно, что она не бывала в походах и не знает казацкой службы; а я думаю, не будет по ее воле – я не запятнаю грехом своей души” [Гребінка 1980: 315]. Вдруге образ козака вжито в художній структурі твору, коли панночка, самотня та беззахисна, блукає страшним лісом. Там зустрічає своїх рятівників – чотирьох козаків Іванів (відзначимо, що імя Іван використано в кожному казковому оповіданні Євгена Гребінки). Становить інтерес такий епізод, коли панночка лишилася вперше ночувати в чужому будинку: козаки „вышли из светлицы и легли спать на дворе по четырем уграм дома. Панночка поцеловала свой серебряный крест и тоже скоро заснула так тихо, так спокойно, как спит невинность” [Гребінка 1980: 316]. Однак козаки не змогли врятувати панночку, стара відьма все-таки погубила її. Івани, не потерпіши подібної наруги, вбивають себе козацькими шаблями.

Наприкінці твору Євген Гребінка також вводить у художню структуру образ козака. Ним постає молодий парубок Черноусенко. Автор зображує його дещо ідеалізовано, надаючи перевагу героїчним рисам: „Высокий рост

и черные кудри, смелая поступь, приятная речь делали его заметным между всеми молодыми киевлянами. Никогда пуля его не пролетала в синем небе мимо быстрого сокола; ни один конь не смел вольничать, когда рука Черноусенка управляла им” [Гребінка 1980: 321]. У фіналі такий красень-герой рятує панночку.

Оповідання *Мачеха и панночка*, на відміну від інших світових казок про сплячу красуню, має фольклорну домінанту. Зокрема, тут змальовано обряд, пов’язаний з чудодійною хустиною. Відповідно українських вірувань, хустина наділена чарівною силою, тому з її допомогою можна виконувати різноманітні магичні ритуали. У давнину існував обряд „змови хустки”. Та дівчина, яка особливо хотіла вразити своєю вродою, мала замовити хустку, а потім прикласти її до свого обличчя, і в такий спосіб отримати бажану красу. За порадою підступної відьми мачуха теж дотримується цього ритуалу:

Для этого надобно, чтобы панночка умерла и умерла скорою смертью, и как будет умирать она, должно покрыть ей лицо вот этим заколдованным платком: вся красота перейдет в платок; на мертвой останется простой облик без жизни; тогда стоит тебе умыться на ночь парным молоком, утереться платочком – и ты станешь еще лучше ее [Гребінка 1980: 313].

Магічною силою у творі Євгена Гребінки наділений ще один предмет – перстень, який надіває панночці відьма. Він має отруйну силу, від якої красуня засинає. Звільняє її козак Черноусенко: „Только взглянул он на перстень, тотчас понял, в чем дело, сказал какие-то умные слова, схватил перстень с руки панночки и бросил его на землю: где прокатилось оно, там трава выгорела, тронулось дерева – дерево засохло” [Гребінка 1980: 322]. Зазначимо, що в інших художніх варіантах про сплячу красуню магичні предмети, за допомогою яких описано смерть героїні, відмінні: у казках *Спляча красуня* Шарля Перро і братів Грімм – це заляте веретено, у *Білосніжці* братів Грімм – пасок для плаття, який задушує насмерть, отруйний гребінь та яблуко, у *Казці про мертву царівну та про сімох богатирів* Олександра Пушкіна – це чарівне дзеркало та отруйне яблуко.

Важливим у художній структурі *Мачехи и панночки* є хронотоп. Час у творі, на відміну від інших казкових оповідань автора, уповільнений. Дія припинена на п’ятдесят років (сном панночки). Художній простір оповідання репрезентований топосами церкви, лісу, дороги. Дослідниця Галина Сабат слушно відзначає:

Простір казки не тяжіє до точної конкретизації, казкова умовність дозволяє розширювати його до необмеженості. І саме в казці простір має схильність до своєрідної розгорнутості, яка проявляється в невизначеній ілюзійній далечині, екзотичній неавтохтонності, що у візіях читача (слухача) отримує розпливчасті контури, а в казкових формулах розширюється до безмежжя” [Сабат 2006: 155].

Топос церкви становить художнє обрамлення в аналізованому творі. На початку оповіди панночка, сідаючи в ридван, має їхати до церкви, але за наказом мачухи вона потрапляє в зовсім інше місце. У церкві ж вона опиняється наприкінці художньої дії в момент свого весілля. Євген Гребінка особливо акцентує на образі храму, тим самим ще раз наголошуючи на сакральних цінностях українця:

А сколько там церквей, сколько в них богатства! Войдите хоть в собор Софийский – да тут толпа народу: здесь поют, венчают. Делать нечего, в другое время мы с вами рассмотрели бы церковные редкости Киева, и гробницу Ярослава, и мозаику греческую, и много-много кое-чего, а теперь поглядим на свадьбу. Церковь горит в огне от множества свечей. Священник венчает Черноусенка с панночкой [Гребінка 1980: 323].

Простір лісу є традиційним для художньої дії казкового твору. В оповіданні Євгена Гребінки він змальований відповідно до традицій романтичної прози – навіює панночці почуття страху та жаху. Тільки щира молитва та сила чудодійного хреста рятує її від свавілля дикої природи.

Наскрізним у казковому творі *Мачеха и панночка* є топос дороги. За слушним зауваженням Ольги Новик, це оповідання містить різні простори, поєднані простором дороги, яка трічі вводиться в сюжет; так перший рятівник дівчини, Макар, дорогою відвозить панночку у ліс, саме на дорозі нізвідки постає стара відьма, дорога приводить до дівчини і Черноусенка [Новик 2014: 319].

Отже, казкова проза Євгена Гребінка є оригінальним і новаторським явищем в українській літературі XIX століття. В основі цієї прози покладено синтез ознак чарівного оповідання і ліризму, морально-дидактичних принципів і фольклоризму. Оповідання *Страшний зверь*, *Месяц и солнце*, *Мачеха и панночка* становлять собою художню єдність, яка будується на спільній сюжетній моделі, на реалізації художнього конфлікту, що проявляється в зіткненні позитивних і негативних персонажів творів.

Список використаної літератури

- Бовсунівська Т.В., *Український романтизм: теогонічна систематизація*, Тернопіль: Крок, 2019.
- Задорожна Л.М., *Євген Гребінка: Літературна постать*, Київ: Твім інтер, 2000.
- Зубков С.Д., *Євген Павлович Гребінка. Життя і творчість*, Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1962.
- Історія української літератури XIX століття*, у трьох книгах, ред. М.Т. Яценко, книга перша, Київ: Либідь, 1995.
- Нахлік Є.К., *Українська романтична проза 20–60-х років XIX ст.*, Київ: Наукова думка, 1988.

- Новик О.П., *Елементи казкового в оповіданні Євгена Гребінки „Мачеха и панночка”*, [в:] „Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету”, 2014, № 3, с. 317–323.
- Сабат Г.П., *Казки Івана Франка: особливості поетики. „Коли ще звірі говорили”*, Дрогобич: Коло, 2006.
- Чижевський Д.І., *Історія української літератури*, Київ: Академія, 2003.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

- Bovsunivska T.V., *Ukrainskyi romantyzm: teohonichna systematyzatsiia [Ukrainian romanticism: theogonic systematization]*, Ternopil: Krok, 2019.
- Chyzhevskiy D.I., *Istoriia ukrainskoi literatury [History of Ukrainian literature]*, Kyiv: Akademiia, 2003.
- Istoriia ukrainskoi literatury XIX stolittia [History of Ukrainian literature of the XIX century]*, u trokh knyhakh, red. M.T. Yatsenko, knyha persha, Kyiv: Lybid, 1995.
- Nakhlik Ye.K., *Ukrainska romantychna proza 20–60-kh rokiv XIX st [Ukrainian romantic prose of the 20–60s of the XIX century]*, Kyiv: Naukova dumka, 1988.
- Novyk O.P., *Elementy kazkovoho v opovidanni Yevhena Hrebinky „Machekha y pannochka” [Elements of a fairy tale in Eugene Hrebinka’s story „Stepmother and Young Lady”]*, [v:] „Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu”, 2014, no. 3, s. 317–323.
- Sabat H.P., *Kazky Ivana Franka: osoblyvosti poetyky. „Koly shche zviri hovoryly” [Tales of Ivan Franko: features of poetics. „When the beasts spoke”]*, Drohobych: Kolo, 2006.
- Zadorozhna L.M., *Yevhen Hrebinka: Literaturna postat [Eugene Hrebinka: Literary figure]*, Kyiv: Tvim inter, 2000.
- Zubkov S.D., *Yevhen Pavlovych Hrebinka. Zhyttia i tvorchist [Eugene Pavlovich Hrebinka. Life and work]*, Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury, 1962.

Використане джерело

- Гребінка Є.П., *Твори у трьох томах. Том перший: Байки. Поезії. Оповідання. Повісті*, Київ: Наукова думка, 1980.

Vykorystane dzherelo [References]

- Hrebinka Ye. P., *Tvory u trokh vol. Vol. pershyi: Baiky. Poezii. Opovidannia. Povisti [Works in three volumes. Volume one: Fables. Poetry. Story. Stories]*, Kyiv: Naukova dumka, 1980.